

DIN ISTORIA MUZEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI

MUZEELE DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA DESĂVÎRSIRII STATULUI NAȚIONAL ROMÂN

Dr. PETRU BUNTA și GEORGE PROTOPOPESCU

Muzeale din Transilvania - 1918

Preocupările pentru crearea unor colecții cu caracter muzeal și pentru înființarea instituțiilor muzeale au în Transilvania, ca de altfel și în restul țării, vechi și minunate tradiții.

In trecut însă, din cauza lipsei unui sprijin sistematic al statului și a greutăților materiale, activitatea muzeistică din Transilvania a avut un caracter sporadic, iar colecțiile și instituțiile

muzeale nu erau organizate pe baza unei concepții științifice unitare. Cu toate acestea, inițiativele în domeniul activității muzeistice au fost remarcabile.

O parte importantă a materialului muzeistic (ce s-a păstrat pînă în zilele noastre) a aparținut, inițial, unor colecții particolare sau unor muzee personale sau familiare. Strădaniile rodnice ale

colecționarii particulari au constituit o contribuție de mare valoare, în dezvoltarea muzeelor și a muzeografiei în toate regiunile României.

În teritoriile intracarpatiche ale României, în domeniul colecționării dovezilor culturii materiale, primii pași au fost făcuți sub influența umanismului și a Renașterii, încă din veacul al XV-lea. După cum se cunoaște, regalei Matei Corvin adună din Transilvania pietre cu inscripții și sculpturi. De asemenea, se știe că pietre cu inscripții și sculpturi au fost duse la palatul principilor din Alba Iulia (secolul XVI) precum și la diferitele castele nobiliare și „curii” ale proprietarilor funciai din Transilvania spre a decora parcurile și curțile.

Incepând cu veacul al XVIII-lea se poate vorbi în Transilvania de colecționari remarcabili (de exemplu guvernatorul Samuel Brukenthal, 1721—1803), care au strins multe materiale de valoare documentară și artistică, ce stau la baza marilor muzeelor transilvănene. Astfel de colecționari au fost mulți în Transilvania, numărul lor crescând în veacul al XIX-lea, cind se poate vorbi despre o acțiune sistematică a unor intelectuali de vază, totodată mari amatori în direcția formării de colecții muzeale.

Dintre aceștia amintim căiva, ale căror nume și activitate se leagă de făurirea marilor muzeelor transilvănene de astăzi: David Ursu de Margină (din Făgăraș), M. I. Ackner (Gusteria-Sibiu), A. Váradí și I. Munteanu (Deva), F. Nopcea (în zona Hunedoara), I. Kemeny (Luncani-Grind, Turda), K. și G. Kuun (Mintia-Deva), T. Cipariu (Blaj), S. Ormoș (Timișoara), C. Torma (în zona Becllean), Sofia Torma (Orăștie), I. Cseri (Trei Scaune), J. Teutsch (Brașov), I. Botár, I. Téglás, Dr. A. Rațiu (Turda), Iulian Martjan (Năsăud), Andrei Orosz (Cluj) etc.¹.

Pentru majoritatea acestor muzee, așa cum arăta și dr. Coriolan Petranu, se potriveau cuvinte: „Muzeu provincial (național n.n.), muzeu regional (județean n.n.), muzeu local – Provincial museum, Heimatmuseum, Ortsmuseum”², ideea organizatorică atribuită în Germania marelui poet și om de cultură Goethe.

În acțiunea de creare a muzeelor din Transilvania, un rol însemnat l-a avut organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care în urma revoluției de la 1848, au luat un mare avînt. Astfel, în anul 1850, s-a înființat muzeul de la liceul din Blaj, în 1851, cel de la liceul din Brașov, apoi, muzeele: de la liceul din Năsăud (1863), gimnaziul din Brad (1872), Seminarul din Sibiu (1875), preparandia din Gherla (1881) etc.³

Pentru primul muzeu transilvănean – Muzeul Brukenthal din Sibiu – ia ființă în al doilea deceniu al veacului al XIX-lea (1817). În a doua jumătate a veacului al XIX-lea și la începutul veacului al XX-lea, se creează o serie de muzeee, începând

¹ I. I. Rusu, „Colecționari de antichități: precursori ai muzeelor științifice în România”, 1965, manuscris.

² Vasile Netea, „Initiative și realizări muzeografice românești în Transilvania pînă la 1918”, în „Revista muzeelor” nr. 1/1965, p. 39–43.

³ Dr. Coriolan Petranu, „Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș”, București, Cartea Românească, 1922, p. 38.

cu Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj (1859), numărul lor fiind în perioada desăvîrșirii unității statului național român, de 27 (v. harta și tabelul anexă).

Muzeele din Transilvania, în general, erau muzeec de istorie culturală. În afară de Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj – muzeul central al teritoriilor intracarpatiche – mai existau trei muzeee naționale care reprezentau trecutul istoric al Transilvaniei. Astfel: cel românesc la Sibiu – Muzeul Asociației (înființat în 1905), cel săsesc tot la Sibiu – Muzeul Brukenthal și cel secuiesc la Sf. Gheorghe – Muzeul Național secuiesc (1875).

Pentru majoritatea acestor muzeec, tabloul acestor focare de cultură era completat prin existența în Transilvania a muzeelor județene și locale, care cuprindeau dovezi ale culturii materiale, din comuna primitivă pînă în secolul XX. Muzei județene erau în orașele: Oradea, Deva, Arad, Brașov, Alba Iulia, Carci, Sighet, Tg. Mureș și Turda, iar muzeec locale, care își mărginsea sfera lor de activitate numai la specificul istoric al unui singur oraș, se găseau la Baia Mare, Satu Mare și Sighișoara.

În afară de muzeee naționale, județene și locale, mai existau în Transilvania și muzeec speciale, de exemplu: muzeele de artă și meserii din Cluj și Tg. Mureș, sala de arme din Sibiu; Muzeul etnografic din casa regelui Matei Corvin, din Cluj; Muzeul ecclaziastic al Battyanemului din Alba Iulia etc.

Pentru majoritatea acestor muzeee, așa cum arăta și dr. Coriolan Petranu, se potriveau cuvinte: „Muzeu provincial (național n.n.), muzeu regional (județean n.n.), muzeu local – Provincial museum, Heimatmuseum, Ortsmuseum”⁴, ideea organizatorică atribuită în Germania marelui poet și om de cultură Goethe.

În acțiunea de creare a muzeelor din Transilvania, un rol însemnat l-a avut organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care în urma revoluției de la 1848, au luat un mare avînt. Astfel, în anul 1850, s-a înființat muzeul de la liceul din Blaj, în 1851, cel de la liceul din Brașov, apoi, muzeele: de la liceul din Năsăud (1863), gimnaziul din Brad (1872), Seminarul din Sibiu (1875), preparandia din Gherla (1881) etc.⁵

Pentru dovezile culturii materiale, în cadrul colecțioarelor muzeelor transilvănești au intrat în general și materiale privind istoria naturală a regiunii respective. Aceasta, desigur nu a exclus existența în teritoriile intracarpatiche a unor muzeec sau colecții speciale de științele naturii, cum au fost: grădina botanică a liceului din Blaj, muzeul societății sibiene de științele naturii, colecțioare naturale ale liceului din Năsăud⁶.

⁴ Ibid., p. 42.

⁵ V. Netea, op. cit., p. 40.

⁶ Maria Iacob, „Muzeu și colecții de științele naturii din Transilvania, în secolul al XIX-lea”, „Revista muzeelor” nr. 3/1967, p. 230–233.

Ingrădirea inițiatiivelor de dezvoltare culturală constituie însă o trăsătură caracteristică a politiciei monarhiei austro-ungare față de români transilvăneni. Realizările dobândite se datorează acționilor constructive ale patrioților de seamă transilvăneni. Cel mai mare și totodată cel mai bogat muzeu a fost Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj cu aproximativ 100 000 de obiecte, în afara de cele privind istoria naturală, care singure se cifrau la cîteva sute de mii. Muzeul Brukenthal din Sibiu avea 65 000 de obiecte și 4 000 piese de istorie naturală. De asemenea, Muzeul bănățean din Timișoara număra 52 000 piese plus 13 000 piese (naturale), Muzeul național secuiesc din Sf. Gheorghe avea 35 000 plus 13 000 piese (naturale), Muzeul Asociației din Sibiu avea și el 21 000 plus 29 000 obiecte naturale, iar Muzeul Arheologic din Alba Iulia posedă 19 000 obiecte și 6 000 piese de istorie naturală. Majoritatea muzeelor transilvăneniene dispuneau însă de mai puțin de 5 000 obiecte. Din colecțiile școlare (liceale), cea mai însemnată era cea a colegiului Bethlen din Aiud cu 11 000 obiecte și 45 000 piese de istorie naturală⁷.

În legătură cu colecțiile muzeelor transilvănenene, se impun două precizări: în primul rînd aceste colecții aveau o importanță mai mult locală, referindu-se la trecutul istoric și răspândirea culturii în localitatea, județul sau regiunea respectivă, iar în al doilea rînd în aceste muzeee se găseau nu numai obiecte de origine ardeleană, ci și valori, chiar capodopere ale artei și culturii universale (de exemplu în Muzeul Brukenthal, Muzeul de științe naturale din Sibiu, Muzeul Național al Transilvaniei, Colecția de capiteluri romane a Muzeului din Alba Iulia, Colecția colegiului Bethlen etc.).

Din lipsa unor preocupări sistematice centralizate și din cauza greutăților financiare, colecțiile muzeelor din Transilvania, în general, nu erau adăpostite în condiții muzeistice corespunzătoare. Numai o parte din aceste colecții se găseau în localuri clădite pentru acest scop; parte în clădiri istorice, parte în case particulare transformate ad-hoc în muzeee. Dintre clădirile cele mai vechi de muzeu, amintim pe cea a Muzeului de arte și meserii din Tg. Mureș, clădită în 1895, pe cea de la Oradea, clădită în 1895, pe cele ale Muzeului de științe naturale din Sibiu și Muzeului de arte și meserii din Cluj, clădite în 1905. În anul 1912 s-a construit localul Muzeului național secuiesc la Sf. Gheorghe. Majoritatea colecțiilor erau însă adăpostite în edificii care serviseră ca locuințe, școli sau birouri. În aceste cazuri, muzeul era de fapt numai un depozit care apăra de intemperiile obiectele colecționate. Este caracteristic faptul că, muzeele din mariile orașe transilvănenene, din Baia Mare, Satu Mare, Timișoara ca și Muzeul Național din Cluj, nu dispuneau de localuri proprii.

Datorită lipsei de spații necesare, precum și lipsei de mijloace financiare, modul de expunere a obiectelor în marca majoritate a muzeelor nu era corespunzător, iar mobilierul folosit (vitrine, dulapuri, etajere etc.), lăsa mult de dorit. În asemenea condiții, desigur, activitatea muzeistică nu putea fi la nivelul european al epocii.

Un specific al muzeelor transilvănenene era existența la fiecare muzeu a unei biblioteci, destul de bine înzestrată cu cărți și reviste de specialitate, unele conținind și lucrări beletristice, fiind folosite de specialiști și nespecialiști. Astfel, biblioteca publică a Muzeului Național al Transilvaniei avea 179 000 volume, cea a Muzeului Brukenthal din Sibiu 127 000 volume, a Muzeului Național secuiesc din Sf. Gheorghe 40 000 volume, a colecției Battyanum din Alba Iulia 35 000 volume și a Asociației din Sibiu 29 000 volume⁸. Bibliotecile muzeelor se găseau în incinta muzeelor respective, cu o singură excepție: Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj, a cărui bibliotecă era într-un local separat împreună cu cele 173 000 volume ale Universității clujene, ele fiind la dispoziția atât a specialiștilor cit și a marelui public.

Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, rezultat al luptei maselor populare și al prăbușirii monarhiei austro-ungare, a reprezentat un moment important și în viața culturală a Transilvaniei. Guvernul român, încrănit temporar administrarea Transilvaniei Consiliului dirigent, colecțiile muzeale și instituțiile muzeale au trecut, de fapt, sub controlul statului român. Inspectoratul român al muzeelor (ale cărui baze au fost puse de către Consiliul dirigent în anul 1919, iar prin D.L. nr. 1462/2 aprilie 1920 publicat în M.O./4 aprilie 1920, se legalizează toate hotărîrile și numările făcute de Consiliul dirigent în domeniul activității muzeale), după ce a studiat situația muzeelor și a bibliotecilor transilvănenene, și-a propus înfiptarea următoarelor reforme principale:

1. Realizarea unui muzeu central al Ardealului cu contribuția tuturor naționalităților;
2. Completarea lacunelor considerabile ale muzeelor județene prin material românesc;
3. Exploatarea culturală și științifică a colecțiilor existente, democratizarea, popularizarea lor;
4. Stabilirea unui contact intensiv între muzeele din Transilvania și cele din vechea Românie și din străinătate;
5. Crearea de muzeu județene și regionale în toate centrele unde lipseau și — 6. Înființarea unui muzeu de reproducere și mulaj, o bibliotecă considerabilă de istoria artelor și muzeologie cu reviste de specialitate.

Cu toate aceste propunerile promițătoare și cu toate strădaniile unor cunoscuți oameni de știință și cultură, cum au fost N. Iorga, V. Pârvan, Ion Andreescu, Gh. Munteanu, G. Murnu, I. Moisil, Gr. Antipa, Emil Racoviță,

⁷ Dr. C. Petruș, op. cit., p. 43 - 44.

⁸ Ibid. p. 48.

Gh. Văsan, Ion Borcea, László Ferenc, Horeaș Ianoș etc. dezvoltarea muzeelor a luat un avint deosebit numai după acțiunea istorică din august 1944.

În perioada ce a urmat insurecției armate, organizarea și dezvoltarea rețelei muzeale, dotarea tehnico-materială a muzeelor devine o problemă de stat. În anii democrației populare, în țara noastră, mișcarea muzeistică a dobândit ponderea cuvenită, muzeele devenind instituții de prodigioasă cercetare științifică, de răspândire a culturii în rândurile maselor, instrumente active în munca de ridicare a maselor. „Muzeul tehnică populară” din Dumbrava Sibiului, „Muzeul de

artă” din Cluj, „Muzeul Mineritului” din Petroșani, muzeele de istorie și de etnografie din Orăștie, Sebeș, Reșița, Sighet, Odorhei etc., au apărut pe harta patriei, în anii noștri. Cele mai mari dintre ele au dobândit o faimă internațională.

Bucurindu-se de o permanentă îndrumare din partea partidului și a statului nostru, muzeele au înregistrat în procesul revoluției populare și al construirii socialismului o amplă dezvoltare atât din punct de vedere numeric, cât și ales sub raportul conținutului ideologic, științific și al eficienței muncii lor, devenind astăzi puternice centre de știință și cultură.

Tabelul

MUZEELOR DIN TRANSILVANIA, BANAT, CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ (numărul obiectelor în cifre rotunde)

nr. crt	Titlul muzeului	Anul fondării	Nr. obiec- telor an- tichități, artă, etnogr.	Nr. obiec- telor de istorie naturală
1.	Muzeul național al Transilvaniei, Cluj	1859	100 000	500 000
2.	Muz. Baron Brukenthal, Sibiu	1817	65 000	4 000
3.	Muzeul Asociației, Sibiu	1905	21 000	29 000
4.	Muz. bănățean, Timișoara	1872	52 000	13 000
5.	Muz. naț. săcuiesc Sf. Gheorghe	1875	35 000	13 000
6.	Muz. arh. din Alba Iulia	1887	19 000	6 000
7.	Muz. de antichități, Oradea Mare	1871	17 000	
8.	Muz. Palatului cultural, Arad	1881	9 000	
9.	Battyaneum, Alba-Iulia	sec. XVIII	manuscrise m.a.	4 000
10.	Muzeul județean, Deva	1882	11 000	
11.	Muzeul Carpaților, Cluj	1901	8 000	
12.	Muz. săsesc din Tara Birsei, Brașov	1908	8 000	2 000
13.	Muzeul orașului Baia-Mare	1899	8 000	
14.	Muz. Societ. de științe naturale, Sibiu	1849	Aceste muzeu conțin mai puțin de 5 000 obiecte	
15.	Muz. Societ. Carpaților, Sibiu	1880	5 000	"
16.	Muz. orașului Sighișoara	1898	"	
17.	Muzeul armenesc, Gherla	1905	"	
18.	Muzeul Palatului cult. Sighet	1873	"	
19.	Muz. Palatului cult. Tg. Mureș	1913	"	
20.	Muz. de antichit. Satu-Mare	1891	"	
21.	Muz. județean, Carcium-Mare	1901	"	
22.	Muz. de arme al orașului Sibiu	1872	"	
23.	Muz. Casei culturale, Turda	1913	"	
24.	Muzeul de arte și meserii, Cluj	1896	"	
25.	Muz. de arte și mes. Tg. Mureș	1874	"	
26.	Muz. de relicve din 1848, Cluj	1892	"	
27.	Muz. poetului Arany, Salonta-Mare	1885	"	